

El a deficizittel!

HIHETETLEN, DE MÉGIS VALÓ, HOGY KÖLCSÖN ÉS
ADÓ FELEMELÉS NÉLKÜL IS MEGSZABADULHATUNK
A DEFICIZITTÓL

VISSZAPILLANTÁS
A KÖZELMÚLTRA ÉS TANÁCS A SZÜKSÉGBEN.

ÍRTA

DEI TSCH GERSON.

MINDEN JOG FENTARTASA MELLETT.

HUNGÁRIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓ-TÁRSULAT BUDAPESTEN.
1878.

Tisztelt polgártársak!

Ha visszatekintünk az 1848 előtti időkre, midőn nem volt még trafik, stempli, fináncz, sem fogyasztási adó, a többi adók is oly csekélyek valónak, hogy a mostani adókhöz hasonlítani sem lehet; ha ezen állapotot mostani állapotunkkal összehasonlítjuk, azon meggyőződésre jutunk, hogy ezen állapotot meg kell változtatni. Ha a fentebbieket azon időben a nép előtt valaki említette volna, akaratlanul is azt kérdezi, hogy mire való az, eszik-é azt vagy isszák.

Az 1848-diki szabadságharc meghozta az egyenlőséget, a földmivest felszabadította a robot alól; de azon nagy hátránya volt, hogy Austriával nem lehetett egységre lépni, egyik fél sem engedett, a minek mindkét oldalról sokan lettek áldozatává.

Néhány év után behozatott a Bach rendszer, trafik, stempli, fináncz, fogyasztási adó; valamint a többi adók is évről évre emelkedtek. Magyarország és Austria érdekei azon idők alatt ellentétes helyzetbe jöttek és így tartott, az az 1867-diki kiegyezkedésig. Az egyezkedéstől azt várta a nép, hogy minden jóra fordul, t. i. hogy elfog töröltetni a trafik, stempli, liuáncz és fogyasztási adó, mert ezek okozták a népben a legnagyobb elkeseredettséget. De ezen reményben csalatkoztak, annyi ugyan megtéetett, hogy azokat magyarosították. — A trafikból lett dohány-tőzsde, a stempliből bélyeg magyar koronával, és a finánczból pénzügyőr, a fogyasztási adó a régi nevével együtt megmaradt. Tagadhatatlan azonban, hogy az 1867-iki kiegyezkedés hozott előnyöket is, mert vissza nyertük állami vagyónúinkat, saját kezünkbe adatott a kormányzás, hanem két főjogunkról u. m. az önálló vámterületről és magyar bankról 10 évre le kellett mondanunk. Most, miután kormányzásunkat visszakaptuk, képviselőket választottunk és az országgyűlés összehívattott.

Nagy örömmünkben nem is gondoltunk arra, hogy itt

még nagy hibák fordulhatnak elő, mi nem áskálódtunk utánuk, mert mi a legjobbat reméltük felőlök.

Azonban kormányfőink nem az elején kezdték a számadást; hanem ők az összeadást és kivonást a többi közbeesőkkel együtt átugrottak, rögtön a kamatszámításon kezdtek, nevezetesen kölcsönhöz fordultak. Nem gondolták azt meg, hogy inkább a meglévők takarékosabb beosztása által kell az ország ügyeit vezetni, mint a kölcsön által. Ennek igazságát számtalan példa bizonyítja az életben, a melyekből néhányat, polgártársaim emlékezetébe felidézni, elmulaszthatatlan kötelességemnek érzem.

lián): örökös van, a kire százezreket érő vagyon marad hátra. A világi fény által elhódítva, csekélyeknek és a jelen ízléseinek meg nem telelőnek nyilvánítja azokat, a melyek őseiről reá szállottak. Ennélfogva, hogy vágyait kielégítse és környezetének figyelmét maga iránt minél inkább felgerjessze, hozzá fog egy nagyszerű építkezéshez, nem gondolva meg azt, hogy neki csak oly építkezéshez szabad kezdenie, mely erejét túl nem haladja. A jövőben nagy reményeket helyezve, miután rendelkezésére a megkívántaié összeg nem volt, kölcsönhöz fordult. Hogy tervét minél szebben valósíthassa, külföldről hozatott építőmestereket. A leendő palota körül nagyszerű angolkertet épített, beülteti délhoni fákkal és virágokkal. Ezeknek ápolatása, a különféle fogatoknak és a több rendbeli szolgáknak tartása és más szükségletei egész jövedelmét felemésztik. Az építkezés egy darabig igen szépen halad előre, de a közben arról kell meggyőződnie, hogy azon összeg, melyet kölcsönzött nem elég. Ily esetben, hogy azoknak gúny és nevetség tárgyává ne legyen, a kik előtt ki akart tűnni újabb kölcsönöket vesz fel. A hitelezők nem mulasztják el, az ilyen, reájok nézve, kedvező alkalmat megragadni, csak terhes feltételek mellett adják ki pénzeiket. Az előbbi kölcsönt részint kamatai, részint az építkezés fölemészti. A fizetési határidő eltelik s a hitelezők kielégítésére újabb kölcsönökhöz fordul. Az előbbi teher sokszorosára válik, mert már nem csak az építkezés folytathatására kell kölcsönöznie, hanem az előbbi kölcsönök niegtérítésére is. Az időnként így növekedő kiadások lassanként annyira megzavarják az öröklő vagyoni egyensúlyát, hogy mire a palotát bevégezi, az elmerülés pillanata vár reá. Az öröklő most körül tekint vagyoni állásán; még mimiig nem ismeri be helyzetének veszélyes voltát, hibáit újabb kölcsönök által akarja helyre hozni; most, miután nagy adósságai aital már az egész környéken ismeretes, más vidéken pró-

bál szerencsét. Néhány év leforgása után, oly szorult helyzetre jut az öröklő, hogy előre el kell adnia azt, a mit földje néhány hónapok sőt esztendő múlva terem. Végre jószágait több évekre haszonbérbe adja és a bért előre felszedi, hogy a kamatokat fizethesse. Ebből láthatni, hogy azon palota, melyre néhány évvel ezelőtt örömmel gondolt, most szomorúság tárgya előtte. Végre, midőn már így sem tudott magán segíteni, megjelennek a hitelezők, a végrehajtók személyében lefoglalják a jószágot a palotával együtt és eladatják, hogy saját pénzeiket megmenthessék.

Az öröklő, miután átlátta, hogy a hitelezők elől sehogyan sem menekülhet, végső erőfeszítés mellett igyekezett valamit megmenteni, hogy léteit egy ideig, míg ügye valami fordulatot veend, némileg biztosítsa. Később a régi ismerősei és rokonai segítségével folytán sikerül egy hivatalt nyernie, a mely havonként alig hoz száz forintot. Most, miután kölcsönöket sehol sem kaphat, egyedül magára van utalva. Később, midőn sorsában megnyugszik, rendes beosztás által még meg is takarít szerény jövedelméből valamit, mert most tudja, hogy mily fáradtsággal lehet valaminek megszerzéséhez jutni. Addig míg százezrek valának birtokában, nem tudott takarékos lenni. A palota és az ősi jószágok idegen kézre kerültek, míg ha beérte volna ősei egyszerűségével, a jószágok családról családra szálltak volna át.

Hányán vannak olyanok, a kiknek jó hivataluk van, de a helyett hogy takarékosak lennének fényel veszik magukat körül; több rendbeli szobákat tartanak, azokat selyemmel bevont bútorokkal és a padokat külhoni szőnyegekkel díszítik fel, fogatokat és egy csoport szolgát tartanak, hogy maguknak minél nagyobb hirt szerezzenek. Nyáron nyaralókat bérelnek, nem gondolják: meg azt, hogy jövedelmükkel az nem áll egyensúlyban. így, miután a kiadásokat keresményeikből nem fedezhetik kölcsönhöz fordulnak; azzal még rosszabbá teszik helyzetüket: mert jól lehet míg a kölcsön vett összeg tart, segítve vannak; de annál inkább érzik annak súlyos voltát elfogyása után. Havi fizetéseikre előre kölcsönöznek, úgy annyira, hogy midőn kikapják, alig marad kezükben néhány forint. Még mindig nem látják be, hogy a dolgon, nem kölcsön által lehetne segíteni, hanem saját keresményeik megtakarítása által. Ily gazdálkodás mellett azon helyzetre jutnak, hogy elvesztik azt is, a mit azelőtt bírtak.

De nem csak a fentebb említett osztálybeliek szenvednek ezen hibában, hanem így van ezzel az emberek

nagy része. Azt hiszik sokan, hogy ha már valahogy meggye dolguk, rájuk nézve megalázó az egyszerű életmód és háztartás, ennél fogva kezdik utánozni a tehetősebbeket amazok, látván ezeket nyomukban lenni, mégelőbb hatolnak; míg ellenben ezek, akik eleinte szégyennek tartván az egyszerűség mellett maradni, most, miután már nem képesek viselni többé az utánzás költségeit, megszágyenulva szoritgatnak még alacsonyabb térére mint előbb voltak, f.'zél-szerű életmód és gazdálkodás mellett fentarhathatták volna magukat minden nehézség nélkül; míg ellenben most a legnagyobb küzdelemmel tarthatják fel magukat. De sokan nem tudnak kibékülni ezen saját telhetetlenségük által, okozott sorsukkal. Hány példa van rá, hogy az ilyen egyének, a kik így eladósították magukat, utóbb életüket is kioltották, De sokan még ocsmányabb tettekhez is nyúlnak, hogy egy időre még fentarhassák beszennyezett életüket.

Ezekben igyekeztem néhány sor által polgártársaimnak figyelmébe idézni a könnyelműeket, most jónak látom a takarékosokról is néhány sort írni.

Erre nézve legszebb példákat látunk a katonaságnál. Hány ezer meg ezer ember van a katonaságnál ki hazulról semmi segílyt nem várhat és kényszerítve van, beérni azon csekély fizetéssel, mely öt napra csak harmincz krajczárt tesz. Ebből kell beszerezniük minden aprólékos szükségüket. A fentebbi összeg látszólag nagyon csekély, de azért rendes beosztásnál elegendő, ugyannyira. hogy még szivarra is jut. Sőt van eset arra is, hogy a katona ezen hat krajczárból egy kis összeget is bírt szerezni mire kilépett. Mind ezen egyszerű életmód mellett a legjobb egészségnek örvendenek. Az olyanok kik a takarékosághoz vannak szokva, habár lassanként, de biztosan haladnak előre.

Mind ezen példák hiúban merülnek fel oly gyakran a mindennapi életben, állam-fejeink még sem okulnak rajtok. Ők csak a kiadásodat számlálgatták, hogy mennyi és még mennyire van szükség, mit kellene építeni, egyik egy. másik más terveket ajánlott. Azt nem mondhatjuk, hogy mindezek feleslegesek voltak; hanem annyit mégis megmondhatunk, hogy vagy kevesebb költségből kellett volna kiállítani, vagy pedig azon időre halasztani, midőn vagyoni állásunk azt meg engedi. Alind ezen elhamarkodásoknak az lett a következménye, hogy miután nem vették kellő figyelembe a jövedelmet, a kiadás túl haladta a bevételt, és így a bajon segítendő kölcsönhöz fordultak. A jövőből

várva minden jót, a gazdálkodást évről évre úgy folytatták, hogy újabb meg újabb kölcsönre szorultak. Ez kezdetijén csak nem minden akadály nélkül történt. Az utóbbi években már igen sokan harcoltak a kölcsön ellen,; de mit használt az, midőn amazok túl számmal valamik. A jövedelmet is nagyobították az által hogy emelték az adót, de a kiadásokat ekkor sem tudták kellő módon alászáUítani.

Nem mulaszthatom el, fölemlíteni Ghiczy Kálmán-nak e tekintetben tett fáradozásait. Ő ugyan is minsterkorában egész valóságában feltárta az ügyet, előadván, mi módon lehetne a helyzetet segíteni, t. i. a kiadásokat kellene kevesbíteni és az adót vagy is a jövedelmet feljebb emelni. Ő a kölcsönre nem támaszkodott, hanem saját erőnkkel akarta az egyensúlyt vissza szerezni; de sokan nem helyeselték Ghiczy tervét, mert azt állították, hogy az adót feljebb emelni nem lehet.

Tisza Kálmán nyolez évi képviselősege alatt, annyira kitüntette magát, hogy saját pártja vezérévé választotta A sok szép szónoklata által, annyira kiérdemelte a közbizodalmát, hogy valódi messiást képzelünk benne. Ő a nyolez évi képviselősege alatt mindig rosszalta a kormány eljárását. Nem tetszett neki a kölcsön, az adót és a kiadások minden ágát sokallotta. Különös kedvencz eszméjét, az önálló vámterületet és a magyar bankot úgy annyira javasolta, hogy belátták mindnyájan tervének helyeségét, és igyekeztek fusiót hozni létre, a mi csakugyan sikerült is. Azon egyént, a ki oly sok jövedelemforrásokat tudott ajánlani, felemelték a hatalom polczára oly reményben, hogy így majd sikerülend hibáinkat jóvá tenni.

A ministerváltozás után hónapok teltek el tétlenül, vagy ha dolgoztak is, az alattomban történt. Ha valaki fellépett és azt kérdezde, hogy miért nem megy a dolog rendén? azt felelték, hogy addig'migaz uj képviselőválasztás meg nem lesz, nem lehet a dologhoz komolyabban fogni. Egész terve azon az utón megy, melyenGhyczy ment, azon különbséggel, hogy ő úgy vezette az ügyeket, hogy a kölcsönt kikerülni lehetetlen volt Az adót Széli Kálmánnal együtt emelték; de a deliczit is nőtt, mert a mindig inkább növekedő kölcsönök kamatait is fedezni kell.

Ministerségének első beszédjeiben, mindjárt hangsúlyozta a hitelt, hogy igyekezzünk azon, hogy minél nagyobb hitele legyen az országnak. Sokaknak kikerülte a figyelmét, hogy mire czéltott a hitellel; azt tudjuk, hogy hitel szükségés, arra nézve, hogy pénzünk és érték-papírjaink más

államok által eltogadtassék; de ő egészen másra t. i. a kölcsönre czélt.

Azt nem akarta tenni kezdetben, hogy rögtön azzal lépjen fel a mi ellen éveken át küzdött, mert attól is tartott, hogy ha újabb terveit fölfedi, a nép reményét veszítve, pártját kisszebségben hagyja. A dolog így húzódtott időről időre; de nem soká bekövetkezett a netovább, mert az állami kincstár a kiürüléshez közeledett. A bajon segítő az adót emelni kellett, de miután az adókiivetésre és beszerzésre sok idő kívántatik, nem tehetett mást a két Kálmán mint azt, hogy kölcsönhöz fordultak, s ez által vissza jutottak elődeik nyomdokára, a kik szintén azon téves nézetben voltak, hogy kölcsön által akarták az állam ügyeit vezetni. Tisza Kálmán szónoklataival kivitte azt, hogy a nép még akkor sem vesztette el egészen reményét, hanem azt hitte, hogy ez bizonyosan a legutolsó kölcsön leend és hogy hátra van még azon nagyszerű terv, mely bennünket kiszabadít az adósságból. De épen úgy csalatkoztunk most is mint csalatkoztunk azelőtt.

Ő a halalom polczán érezve magát, csaknem mindent tetszése szerint tett. Vegyük fel, mit tett a vám és bankügy kérdésében?

Míg miniszter nem volt, ő emlegette legjobban a megdicsőült Hornnal az önálló vámterületet és magyar bankot. A nép, miután észre vette, hogy ő is elődei nyomdokán jár, t. i. hogy az adókat emeli és kölcsönöket köt, elvesztette a belé helyzet bizodalját. E végre megbízottak küldöttek hozzá, kérték e felöli véleményét, de ő egészen kitérő válaszokat adott Beszédjéből kilhetett venni, hogy ő a közös ügyet óhajtja; egyes városok és megyék kérvényeket adtak be hozzá, hogy ő az önálló vámterülettől és magyar banktól el ne álljon. Nem mondhatja, hogy nem volt eléggé figyelmeztetve, kérve kérték, könyörögtek hozzá, hogy pártolja.

Most nem modhatja azt, mit a kölcsönkérdés kivitele után gróf Cziráknak mondott, ki nem helyeselte az eljárást. „Tudtam hogy így lesz“, „a vén aszonyok is így szokták mondani“, ez által azt akarván kifejezni, hogy miért nem mondták előre; de ez nem mentség, mert nem mondhatja, hogy nem volt figyelmeztetve és kérve; mégis saját akarata szerint, kivitte a mit akart. Nem hallgatott azokra, kik ötet azon állásra helyezték, megtette azt, hogy haza jött Bécsből és néhány kedve szerinti embereket összehívott. a k ö z-

vélemény kipuhatólása végett, de még ezek közt is találkoztak olyanok, a kik eljárásait nem helyeselték. Hy nagy kérdéseknél szent kötelessége lett volna, az összes képviselőket össze hívni és szavazás által dönteni el az ügyet; ha így sikerült volna neki azon eredményre jutni, a melyet kivívott, fájdalmas lett volna ugyan, de még is akkor nem lehetett volna annyira rosszalni. Az alkudozás sokáig tartott ugyan, de mégis megtörtént; ha vissza gondolt volna Tisza az előbbi évekre, hogy akkor mennyire igyekezett a népet felvilágosításaival buzdítani, vagy kivitte volna azt, a mivel oly szép reményeket csepegtetett a nép kebelébe, vagy pedig az alkudozást, függőbe hagyta volna.

A bécsiek az önálló vám és bankkérdésről hallani sem akartak. Tanácskoztak a felett több napokig, de nem bírtak célhoz jutni; minthogy otthon érezték magukat, nem törődtek a dologgal, annyival is inkább, mert olyat kívántak tőlük, a mit ők adni nem akartak.

A mieink, hogy az utazás hiába ne legyen és kiválólag Tisza Kálmán, kiben előre elvult határozva, hogy ha másként ki nem vihető, a közös üggyel is megelégszenek.

De hogy még is megmutassa azt, hogy dolgozott ezen ügyben valamit, hozott egy kis éretlen gyümölcsöt haza és azt állította, hogy ennek megszerzése is mily nagy fáradságába került.

A küldöttség barátságosan fogadtatott, hanem a mieink úgy jártak mint Ezsau, a ki jogát eladta egy tál lencséért. A bécsiek tudták az alkalmat felhasználni, részint barátság, részint ijesztgetések által mieinket maguk részére megnyerték; de itt mind a két résznél ferde nézet uralkodott, mert nem elég az, hogy azon néhány embert megnyerték, és azt hinni, hogy a barátság ezen mester-séges, csak nem erővel létrehozott egyezkedés által az egész nemzetről megújított; ez a nép legnagyobb részénél viszhangra nem talált. Már pedig barátságot csak úgy hozhatnak létre, ha oly szerződésre lépnek, mely mind a két félt kielégíti. Vegyünk példát arról, ha egy atyának két fia van, a kik egymást valódiilag szeretik, annyit tudunk, hogy ha valaki egyikét megtámadná, a másik felkelne védelmére és életét is kész volna feláldozni, de mind a mellett, hogy ha egyik vagy a másik amanak a pénzére vagy jövedelmére vágyakoznék, a szeretet hamar elmúlnék.

Miután tudjuk azt, hogy Austriával a szerződés szerint egyességre léptünk, ennél fogva valódi testvéreknek, nem

pedig mostoháknál« kell egymást tekintenünk. Az önálló vámterületet és bankot követelhetjük; mert a szerződés rájuk nézve letelt. Kiadásaink oJy nagyok, hogy minden forrást felkel használunk, hogy azokat fedezhessük; jól tudják' osztrák testvéreink is. hogy mily szomorú fináncziális helyzetben vagyunk, engedékenyebbek lehetnének irántunk ezen kérdéseknél, mert beláthatják azt is, hogy kérésünkhöz teljes jogunk van. és ha annyira reá nem volnánk szorulva, meghagynánk kedvüket habár kárunkra is. Ha ők ezen kérdéseknél vonakodnak jogainkat visszaadni, egy oldahiságukat mutatják ki és azt akarják, hogy Magyarország folytonosan mint mondani szokás fejős tehene maradjonAustriának

Tudjuk mi azt, hogy Austria is sok kiadással van terhelve; de a józan ész azt kívánja, hogy mindenki a maga erejével a magából segítsen magán. Ha az önálló vám és bank létre jönne, kötelességünk lenne egymás iránt belátással lenni hogy valamelyikünk hátramaradást ne szenvedjen. Hogy az önálló vám és bankhoz valóban jogunk van, kitetszik abból is, hogy szerződés szerint lett közössé és annak megújítása csak is mind a két fél tökéletes beleegyezésével lehet. Azt, hogy megújított, Tisza Kálmán vitte ki; mert hogy a nép legnagyobb részénél viszhangra nem talált, kitetszik abból, hogy midőn meghatotta, a fájdalom elnyomta keble hangos kitörését. Jobb lett volna mind a két részről, ha a szerződés meg nem történt volna. Nem szabad elfelejteni egyikünknek sem azt: hogy Magyarország a többi európai hatalmasságokhoz képest egy maroknyi. Austria a hozzá tartozó tartományokkal együtt egy nagyobb marok, együtt véve képeznek egy oly államot, mely a tekintélyesebbek sorába tartozik. A két állam közt a kölcsönös szeretet csak úgy virágozhat, hogy ha eltérő nézeteiket minél inkább igyekeznek központosítani, akkor aztán a valódi szeretet lép a kényszerített helyébe.

Vegyük most vizsgálat alá a kormány más tetteit például: a földtagosítást.

Jól tudtok azt, hogy az állam pénzügyi helyzete mily szomorú és hogy minden kigondolható forrást fel kell használunk kiadásaink fedezésére és mégis egy újabban felfedezett forrással nagyon czélszerűtlenül bántak el, melyet, ha czélszerűen használtak volna fel,nagy jövedelmet biztosít az országnak. Ezen forrás az lett volna, hogy volt országunkban körülbelöl egy pár millió hold olyan föld, a mely 8—12 évvel ezelőtt erdő vagy rét volt és azóta folytonosan mint szántóföld vagy szőlő míveltetik, mind a mel-

lett az adófizetésnél a legutóbbi ideig az erdő és rét osztályába hagyattak. Ez több ízben említettett az országgyűlésen. Nem hogy örültek volna azon, hogy egy új nagyszerű forrásra akadtak a mely évenként négy vagy öt milliót hozhatott volna be, hanem igyekeztek ezt minél tovább húzni halasztani azért, mert érdekükben állott, (mivel a képviselők nagy része birt ilyen földekkel), Végre nagy erőfeszítés mellett megszületett, míg, ha ez akkor rögtön létre hozatott volna, az államnak azon pár év alatt is sok milliót hozott volna be. A másik nagy hibája volt ezen úgynél az, hogy midőn létrehozását elhatározták, számtalan hivatalnokokat rendeltek az ügyek elintézésére úgy hogy elmondhatjuk rá azon példabeszédet „hogy a leves annyiba került, mint a hús“. Pedig igen egyszerűen és könnyen lehetett volna eljárni, a mi az államnak nem került volna pénzébe, nevezetesen, ha minden városnak és helységnek szoros kötelességévé tétetett volna, hogy az ilyen földeket méressék fel mérnökeik által és az államnak róla jelentést tegyenek. Az ezekért járó költségeket azok viselték volna, a kik ezen földeket évóta annyi adó szerint használták és használják még most is, mintha jelenleg is rétek vagy erdők volnának. Azonban ha az állam annyira kíméletes akart volna lenni, hogy azok fáradságait megakarta volna jutalmazni, tehette volna; de nem kellett volna évekig tartó hivatalokat állítani fel magas zetéssel ilyen szomorú időben, be lehetett volna osztani a telekkönyvhöz és az illető adó alá felvenni ezen hivatalnokok nélkül is és mind ez miért van így? Azért, mert ha ürül a kincstár, kölcsönzünk, mert van hitelünk.

Tisza, midőn Pécsből hazajött, észrevehette, hogy nem oly éljenzésekkel fogadták, mint szokva volt. Észrevehette, hogy csillaga homályosodul kezd. Most azon gondolatra jött, hogy egy előbbi terve által, mindent helyre fog hozni. Ily czélból az egész magyarországi hivatalokat iélförgatja, több hivatalokat eltöröl és azok helyébe központi hivatalokat emel, s ez által egy nagyszerű kiadást vél megtakarítani; de valamint előbbi terveit, úgy ezt sem látom czélszerűnek: mert nekem ez úgy tetszik, mint midőn az egyszeri embert kérdezték, hol a bal füle? az a jobb kezével a fején keresztül nyúlva mutatta meg. Mire czéloz ezen terv által, arra, hogy a hivatalnokok kevesbít tessenek, és ez által a kiadás kevesbüljön, Ennek egyszerűbb módja lehetne, ha a hivatalokat régi helyeiken meghagyná és ott kevesbíténé; ha pedig a szükség úgy kívánja még fizetésüket is szállítsa lejjebb .

Tisza Kálmán meg most is azon hiszemben van, hogy az ő vezérsége hiba nélküli, mert azt monda: hogy lehetett volna 16 hónap alatt a régi hibákat helyre hozni: de én erre azon példát hozom fel: a mi etczet akar lenni, hamar megsavanyodik. Arról talán el is felejtkezik egészen, hogy a több mint két száz millió kölesön kamatai egy év alatt is 18—20 millióra rúgnak. Ez oly összeg, melyet 1848 előtt az összes magyarországi adók nem fedeztek volna. Az ő szép beszédjei az országnak naponként 60 ezer forintjába kerülnek.

Ha kormányunk azon az utón megmarad, melyet elkezdett, akkor úgy fog járni, mint a fentebb említett példák szerint láttuk. Eddig úgy történt, hogy mindenik kormány átruházta a terhet az utánna valóra azon reményben, hogy majd jobb idők jönnek. Ez a legnagyobb hiba és tévedés. Tiszának annál inkább lehetett ezt rosszaim, miután ő tudta, hogy itt hatalmas gyógyszerekre van szükség, a melyeket képviselő korában mindig emlegetett, t. i. hogy nem a kölcsön által lehet a bajon segíteni, hanem oly intézmények által, melyek a kiadásokat kevesbíténék.

Az én nézeteim szerint négy főttel által lehetne hazánkat ebből a szomorú finansziális helyzetből kiragadni, u. m.:

1-ször. Ismerjük el azt, hogy az adóval annyira meg vagyunk terhelve, hogy azt többre emelni már nem lehet, van olyan rész, mely ezt sem bírja már. Ha találkozik egy rész, a mely többet is bírna, azzal nem dicsekszik. Mind a mellett, ha ezen adót annyira akarnák emelni, hogy a bevétel a kiadással egyensulvu lenne: az oly kárára lenne az államnak, mintha a földmives azt hinné, hogy segítve van azáltal, midőn pénzre van szüksége, ha az ugarra szánt földjét bevetné vagy a szállósgazda szállójét megcsapolná, azon évben csakugyan több jövedelme is lenne, de földjét emez pedig szállójét több évre kigyengitené.

2 ször. A kormánynak azt kellene tenni, hogy a jövedelmét össze számítsa és a szerint szabályozza a kiadást. Ezen határon túl egy léprist sem kellene tenni, sőt inkább összébb húzódni, mert jöhetnek elő véletlen kiadások is. Éppen úgy osszák be maguknak a jövedelmet, mint a fentebb említett katona, a ki hazulról semmi segílyt nem kap és még is be kell érnie azon összeggel másik öt napig.

3-szor. Ha a kormány azon legszerencsétlenebb gondolattal már egyszer felhagyna, hogy a kölcsönzött pénzzel hiszsi a deficitet egyensúlyra hozni, mely nekünk csak

egy méreg, s mely előbb utóbb megöl bennünket, mivel kamatai naponként szaporodnak.

4-szer. Ne bízzék a kormány a jövőben, hanem tartsa szoros kötelességének a jelenhez alkalmazkodni és a múlt hibáit orvosolni, mivel a megtörténtet nem lehet meg nem történtté tenni. Nem szabad nagyon bizni a jövőben soha sem, mert a kik azt tették, legtöbbször megcsalhatók.

Államférfiaink úgy tennének jól, ha először a jövedelem számolásával foglalkoznának és azt elkészítvén, ki függesztenék az országházban egy táblára, hogy minden Képviselő mindig megtekinthesse. A kiadásokat a jövedelem szerint szabályozva és főbb pontokra osztva szintén egy táblára a jövedelem mellé függesztenék.

A kiadást mutató táblán o l s ő helyre kellene tenni a kölcsön-pénzek kamatait. Második helyre az összes hadsereg költségeit. Harmadik helyre az összes hivatalnokok fizetéseit. Negyedik helyre a közoktatási ügy költségeit. Ötödik helyre az építkezési kiadásokat.

Ha a jövedelemmutató táblára felfognak tekinteni, akkor könnyebb és sikeresebb lesz a beosztás és olyan beosztást kell tenni, melyre a jövedelemmutató tábla engedélyt ad. Mindig arra kell törekedni, hogy a hol lehet takarítsanak; mert kerülhetnek elő véletlen és rögtön segélyt igénylő ügyek is.

Vizsgáljuk most ezen öt főpontot egyenként.

Első helyen említettem a kölcsönt. Ennek a kiszámított és megalkudott kamataiból leszámítani nem lehet: tehát ezzel magával kell egy rovatot betölteni.

Második helyen említettem a hadügyi kiadásokat. Az 1877-ik évi budgetje már el van készítve és az a mai körülmények közt a legjobban van; mert tekintve helyzetünk válságos pillanatait, még is kevesebbre lett megállapítva, mint béke időben. Ezen ügyet egész testtel és lélekkel kell pártolnunk, mert ez biztosítja vagyónunkat és országunkat. Azt tudjuk, hogy a közkatona, de még a tisztek fizetéséből sem lehet elvonni, mert az kezdettől fogva oly takarékosan van beosztva, hogy ennek változtatására még gondolni sem szabad és azon változtatni felettébb nagy véték volna, mert ők életüket és vérüket hazánkért és királyunkért minden percben készek feláldozni.

Azonban itt is létezik mód, melynélfogva sok milliót megtakaríthatunk, s a mellett a haderőt is tetemesen erősítenénk, melyet már Ghyczy idejében és azután 1875. július 20-án Széli Kálmánnak és 1875, szeptember 14-én

a képviselőknek javaslatul beadtam, s a melyet most némi módosítással ismételtek. Tervem az volt, hogy az ujjonczozási törvényeken némi változtatásokat kellene tenni, a mely Ausztriával együtt közösen lenne kivihető.

A változtatást oly formán kellene tenni, hogy:

Először: Minden al-, közép- és felsőbb iskolákban a katonai tudományokat, az osztályokhoz képest, mint kötelezett tantárgyat kellene behozni.

Másodszor: Ezen iskolák, látogatói a magasabb iskolákat kivéve, a nyolczadik évtől felfelé képezzenek egy kis katonai kört és ezeket az iskolák magasságához képest egy alsóbb vagy felsőbb rendű szabadságos katonatanítsa be az erejükhez képesti hadi gyakorlatokra.

Harmadszor: az ilyen katonai tanulmányokért! költségék mint a többi iskolai tantárgyak fedeztessenek.

Ezen intézmények életbeléptetése könnyű lenne és a nép legnagyobb részénél rokonszenvre találna. A gyermek mondhatni kedvvel fogja katonásdit játszani és ez által kora ifjúságtól rendre és kötelességre szoktatná magát, a mi erkölcsére is befolyással lenne. De a mellett semmi esetre sem kell az ifjúság túlterhelésére gondolni; mert egyfelől anyagi és szellemi erejét gyarapítja, másfelől hetenként csak egy órát vesz igénybe, a mi a szünetidőt csak nyolcz napra rövidítené.

Ez által a katonaság inkább lenne kiképezve, az magától is értetődik, s így mennyire kevésbülne az ellectiv állás, mert nem volna szükséges három évet tölteni, és a szolgálati időt bátorsággal lehetne két évre redukálni.

Azt tudjuk, hogy a gyermek életének nyolcztól tizenegyedik évéig, könnyen és önkényt tanul s el van ismerve, hogy a mit valaki gyermek-korában tanult, megtartja egész életén át, annyival is inkább, mert az ifjúság önkényt teszi azt, a mit a férfi legalább részben kényszerítve teimi köteles.

Nem hagyhatom érintetlenül azt ha meggondoljuk, hogy mily nagy erőfeszítéssel jár egy közönséges embernek megtanulni a katonai gyakorlatokhoz szükséges műszavakat, míg ha ez, az iskolában gyermek-korában tanulva, a mi az államnak nem kerül pénzébe, ha ilyen eljárás után annak idejében besoroztatnék kevés idő alatt, csekély fáradtsággal sajátjává fogná tenni mind azt, a mit egy közkatonának tudnia kell. Miután pedig mindenki tudja, hogy most mindenki kivétel nélkül, néhány rendkívüli esetet kivéve, katonatanartozik lenni, örömet fogja a katonai gyakorlatokat gyermek korában betanulni a mi a test kifejlődésére

is jó befolyást gyakorol és bizonyosan jobb kedvvel fogja kiállani a tényleges szolgálatot is.

A költségeket illetőleg is nagy megkönnyebbülés történék. Melyik faluban, annyival is inkább!» városban nin-Coenek kiszolgált vagy szabadságos katonák, a kik szolgálatidejük alatt alattvalóikat tanították, ezek valóban szerencsájüknök tartanak, ha reájuk bízatnék a tanulóknak a a katonai gyakorlatokra való betaníttatása, melyet későbbi időbe maga az iskolai tanító is megtehet. Ez a tanítónak semmi esetre sem válnék terhére, mert mindig találkozónának ügyesebb tanulók, a kik a gyengébbeket örömost begyakorolnák. Természetes dolog, a magasabb iskolákat illetőleg, hol a magasabb katonai tudományok adatnának elő, ott tanszékeket kellene felállítani, de mit számít ezen kis kiadás az óriási megtakarításhoz képest.

Azon körülményt is felakarom említeni, hogy a földmives hozzá van szokva, gyermekét inkább mezei munkára szorítani, mint bármely más foglalkozásra. Szigorúan kellene ügyelni, hogy azoknak a gyermekei is nem kevesebb lelkiismerettel vétetnének fel ezen sokat ígérő eljárásra, éppen úgy mint más osztálynak gyermekei. Ez által elérnénk azt is, hogy nem növekednének fel úgy, hogy sem írni sem olvasni nem tudnak. Világos hogy ez által az ilyen emberek fiaiból lett ujoncz és sokat nyerne az ügyességben minden tekintetben. A tapasztalás azt tanítja, hogy a gyermekkorban elsajátított bármely tudomány alapos és állandó szokott maradni, mert ez mint egy természetévé válik. Ha tehát a nép és közép iskolák a mint fentebb említve van, az államnak pótkatonákat fognak nyújtani, úgy a felsőbb iskolák, a melyekben a magasabb haditudományok fognának előadatni, elég anyagot fognak nyújtani a tiszti nevelésre. Hogy ha a katonai szak úgy volna a népnél begyökerezve, a polgár úgy mondván egész környezetével mint katona felnevelkedik és ezen minőségét nyolcz éves korától munkaképes koráig megtartja logikailag helyes és világos, hogy a tevőleges hadsereg száma sokkal kevesbülhet, a mi sok millió kiadást megtakaríthatna. A védtehetség ez által semmit nem kevesbülne, sőt inkább nagyobbodnék.

Az ujonczok nem úgy, mint eddig, egy bizonyos meghatározott számig Boroztassanak be, hanem mindenki kivétel nélkül, ha ő a katonáskodásra alkalmas s így senkinek sem lesz nehéz a két évet szolgálni. A két évi haza bocsátásnak, még azon jó oldala is lenne, hogy midőn haza bocsátatnék, saját foglalkozásához kezdetne, a helyett,

hogy ő az államnak kiadásokat okozna, inkább jövedelmet hozna az adó és más kötelezettségek viselése által.

A katonai tudományok gyermekkorban! betanulásának még azon haszna is van, hogy háború idejében, ha a készen álló csapataink igénybe vétetnének és ha a szűkség úgy kívánná, ezekből, a kik béke idejében haszna vehetetleneknek nyilvánítottak, mindig lehetne tisztí szolgákat, vagyha képzetebbek, irodákba és a hazabani vigyázatra alkalmazni, vagy ha mesteremberek és oly mesterséggel bírnak, mely a katonaságnál szükséges, saját mesterségeikben adni nekik alkalmazást. Ez által a katonaság száma körülbelül két annyira növekednék; sőt egy egész pót sereget igen könnyű betanítással lehetne szervezni. Itt emberekről nem kellene gondoskodni, hogy kikkel védelemzük országunkat, hanem arról hogy mivel.

A katonáskodást nem úgy kell tekinteni, mint hajdanába, mikor még toborzottak s ha önkényt nem került elegendő, akkor erőszakkal is íbgdosták az ifjúságot és tartottak addig, inig hasznát vehették. — Most egészen máskép állunk a katonai szolgálattal. Az ifjúságnak egy nagy része örömét találja a katonai életben és sokaknak meg fáradságába is kerül, inig bejuthat és ezen kedv a katonai pálya iránt napról napra növekszik.

A katonai szolgálatot nem szabad kényszerűségnek tartani; hanem azt hazafiui kötelességnek kell érezni. Valamint találkoznak olyanok, a kik önkényt beállnak éppen úgy találkoznak olyanok is, a kik szeretnének a tényleges szolgálat alól megmenekülni, nem hazafiatlanságból, hanem azért mivel foglalkozásaikban igen nagy hátrányt szenvednének; de azért bennük van az, hogyha a haza kívánja az ellenség ellen mindenkor készek.

Most mindig hangzik, hogy béke időben a katonák számát kisebbiteni fogják, ha ez meg fog történi, akkor azok bocsátassanak haza, a mostani meghatározott időnél hamarább, a kik azon időért egy bizonyos meghatározandó összeget képesek fizetni. Ebből szemrehányás semmi esetre sem származhatnék, mert a kinek módjában lenne pénzzel, a kinek nem erejével segíteni a hazán. Ezen tényleges szolgálat alóli kiváltsági tervemet, melyet 1875, január 29-en (ihyczy Kálmánnak, szinte ezt módosításokkal 1875. Július 20-án Széli Kálmánnak felajánlottam, most újabb módosításokkal jónak látom annak 4-ik pontját felhozni.

Minden a már ismeretes sorhadkötelesnek jogában álljon vizsgáletéttel igazolni, hogy ő a katonai tudo-

mányokban jártas, vagy ha erre akkor képességgel nem bír csak a két hónapi fegyvergyakorlat után szabadíthatassa magát fel a kitörő háborúig, a következő feltételek mellett.

a) Alig a három évi tényleges szolgálat megmarad ..... 500 ft.

b) ha pedig a két évi szolgálat lépne be..... 400 ft.

c) vagy egy évet ..... 200 ft.

Minden egyévi önkényességre jogos ..... 300 ft.

de legyen neki azon joga, hogy a két havi fegyvergyakorlatot a szünet alatt tehesse.

Ha jól meggondoljuk, béke időben a katonaság egy része nélkülözhető, és a kiváltásból begyűlt pénz hazánknak hasznára fordíthatatlanok. Az ilyen pénzből lehetne szerezni ágyukat, fegyvereket és más ezen ügghöz tartozó szükségeseket, ha ez nem történnék meg, csak újabb adófel-emeléshez kellene fordulni, a mi a szegényeket már úgy is nagyon terheli, vagy újabb kölcsönt kötni, a melynek mérgező hatását már nagyon érezzük.

Attól nem kell tartani, hogy ezen fentebb említett javaslat, ha létre hozatnék, a többi államok előtt feltűnnék; minket ezen tette a ünánciális rász helyzetünk kényszerít, azoknak is szabadságukban áll tenni úgy a mint jobbnak látják. Ha Magyarország és hozzátartozói, Austria és társországai közt a valódi egyetértés létre jönne, akkor a katonaság számát 20—25%-al alább lehetne szállítani béke időben, és mint említve volt, háború időben seregünk körülbelül két annyira növekednék.

Miután bele ereszkedtem a katonai ügyek taglalásába, jónak látom meg említeni, hogyha volna valaki, ki azt hinné, hogy én külön magyar hadsereget kívánok, azok nagyon tévednek, mert mint már említettem, Magyarország a többi európai hatalmakhoz képest egy maroknyi, csak Austriával együtt, melylyel már több mint 300 éve össze van kötve, képez egy tekintélyes hatalmat és csak ez által, hogy együtt vagyunk, van számunkra a béke legjobban biztosítva.

Ne vegye rász néven senkisé, ha gyermeke a katonai idő alatt a társországok valamelyikébe vitetik, sőt inkább örüljön rajta, hogy több vidékkel, nyelvvel és szokásokkal ismerkedik meg. Ez által belátja azt, hogy nem csak hazájában léteznek emberek, hanem más országban is, és azok is éppen oly emberek, mint ő: habár különböző nyelven beszélnek is. Ha az ifjak több vidékeken megfordulnak, az egymás iránti szeretet mindig

jobban felfog ébredni és veszély idején annál inkább lelkesülnek egymás megmentéséért.

Harmadik helyen említettem, a hivatalnokok fizetésért járó kiadásokat.

A fentebbiekből meggyőződést szerezhettünk magunknak hogy mi marad hivatalnokok fizetésére; Azt tudjuk, hogy ezen állapotában többé nem maradhat meg, de azon módosítást, melyet Tisza Kálmán véghez akar vinni, t. i. azt, hogy sok község és várostól elveszi a törvényszékeket és más távolfekvő városokba teszi át, nem látom be czélszerűnek. En azt hiszem, hogy meglehetne ezen törvényszékeket saját helyeiken hagyni, a hol már évtizedek óta vannak, lehetne itt is alább szállítani a hivatalnokok számát, ha ezen czélt akarja elérni, ez által nem hárulna a népre azon nagy teher, hogy ügyeit, elintézendő, három négy sőt öt napi utazást kell tennie. Én a hivatalnoki kérdésre azon tanácsot adhatom, hogy maradjanak meg a hivatalok saját helyeiken és vizsgáltsanak meg lelki ismeretesen hogy mennyi hivatalnok szükséges, a fölöslegeseket függesszék fel hivataluktól. A kik öt száz forintnál több fizetést húznak, 20%-kal kevesebbet kapjanak mint eddig, ez által ismét egy nagy összeg marad az állami kincstárba; úgy hiszem ők is belátják annak igazságos voltát, miután oly helyzetben vagyunk, hogy a legjobb szándék mellett sem vagyunk képesek többet adni.

Negyedik helyen említettem a közoktatásügyi kiadásokat.

A mi azt illeti itt dicséretet érdemelnek államférfiaink, mert ha vissza tekintünk az előbbeni évekre és vizsgáljuk, hogy minő haladást tettünk azóta, örömről nem titkolhatjuk el, itt csak azon megjegyzésem van, hogy miután helyzetünk nem enged ezen nagyfontosságú ügyre annyit áldozni a mennyit megérdemelne, forduljunk más segély forráshoz.

Papjaink egy nagy része oly helyzetben van, hogy ezen boldogságot nevelő üggyhez némi segítséggel járulhatnának; kérjük meg őket, hogy áldozzanak tehetségeik szerint a közoktatás oltárára az által, hogy a birtokaikban lévő számtalan hold földek után, a rendes adón kívül holdanként egy forintot adjanak az államnak segélyül, az iskolák fen tartására és minél nagyobb szám báni létrehozására addig, inig az egyensúly állami háztartásunkban vissza lesz állítva. Nem hiszem hogy ezen kérés tőlük vissza utasították, miután szomorú állásunkat ismerik. De mind a mellett, ha találkoznának, a kik ezt elleneznék, bátran

hivatkozhatnánk arra, hogy azon vagyonok az állam tulajdonai valának és Szt. István király adta nékik azért, hogy terjesszék a tudományt és állítsanak minél több iskolákat, ha mi most több mint nyolczszázadi használat után, a rendes adón kívül holdanként csak egy forintnyi segélyt kérünk, azt hiszem, hogy mindenki jogszerűnek látja, annyival is inkább, mint hogy nekik nincsenek gyermekeik; ha ez nem történnék, akkor vagy családos polgárainkat is kellene terhelni újabb adófelemelés által, vagy megint az átkozott kölcsönhöz kellene fordulnunk.

Ötödik helyen említettem az építkezést. Hogy országunkban a vasutak és más rendbeli építkezések igen szükségesegek, azt mindenki beláthatja: de mind a mellett jóvedelmünk nem enged annyit költeni rajok, nagy vigyázzal és takarékosággal kellene építkezni, és minden kezdet előtt a jóvedelemmutató táblára kellene tekinteni, hogy az mennyire ad engedőimet, nem pedig arra támaszkodni, hogy kölcsönpénzen is lehet építkezni. Számtalan példa van reá, hogy azok, a kik gondoltók, hogy kölcsön vett kamatos pénzen szerencsésen fognak építkezni, bármennyire takarékosak valának is, azon szomorú tapasztalásra jutottak, hogy még azt is elvesztették a mivel azelőtt bírtak. A legszerencsétlenebb emberek közé tartoznak azok, a kiknek saját kárkon kell tanulniok.

Tla történhetnék olyan változás, hogy Tisza vagy más eddigi hibáját beismerné, vagy az én tervemet, vagy bár kinek a jó tanácsát követné, mindjárt jobbra fordulna az ország ügye; ha voltak is jó tanácsok, azokat vagy átolvasva, vagy átolvasatlanul a papirkosárba dobták, miután nem az ő fejükből eredt. A körülmények úgy hozták magukkal, hogy jól lett volna más tanácsát is megvizsgálni. Ha azt tették volna, akkor most nem jutottunk volna ily helyzetbe.

A fentebbiekben nem azért hoztam elő a dohányt, bélyeget, pénzügyört és fogyasztási adót, mintha én azt jelenleg nem látnám helyesnek és hasznosnak, hanem azért hogy kitüntessem azt, hogy mily nagy ellenszenvvel fogadtatott az a bevezetésnél és mennyire lecsillapodtak most a kedélyek iránta, mivel látják, hogy az ország szomorú helyzete kívánja azt. Most már nem is remélik azt, hogy valaha elmúljék, a mi nem tartozott volna a lehetetlenek sorába ha ily gazdálkodás nem vitetett volna véghez.

Csodálatomat kell kifejeznem a felett, hogy a képviselők nagy része, még most sem látja be Tiszának ferde intézményeit és még mindig benne bíznak, hogy ő azon

ember, a ki bajainkból kiségit. Találkoznak olyanok is, a kik ezen tetteket jószinben, meg hasznosoknak akarják a nép előtt feltüntetni; pedig a körülmények már eddig is sajnos tapasztalatokat mutatnak. Vagy azt hiszik, hogy úgy jár el a dologgal, mint az egyszeri orvos, hogy előbb ront azért, hogy később annál inkább bemutassa nagy tudományát. De Tiszára még ezen hasonlatot sem alkalmazhatjuk, mert tőle semmi orvoslás nem várható. Nekünk az idő nagyon drága, mert ez a hibás vezetés havonként több mint két miUió kárt okoz, vagy pedig szép beszédjeiben gyönyörködnek annyira, hogy elnémulnak tőle.

Nekem beszédjei addig szépek valának, míg a képviselőválasztás meg nem történt, de midőn már a hitelt emlegette és mindig hátrább maradt azon tervvel, mellyel segíteni fog, nem tetszett. A terveket nem elrejtve kell tartani szükség idejében, hanem minél előbb ki kell azokat nyilatkoztatni. A pártokat nem ellenségeknek kell tekinteni és abba örömet találni, hogy valamelyik minél esipősebb szavakkal tudja a másikat megválni, ezek mind nem elegendők az ország boldogítására.

Én az eddigi utón maradni azért nem javaslom, mert vegyük tel az örököst, a kit például hoztam fel, vajjonnem jobb lett volna-e annak, habár szégyenére is váltvolna, tervétől elállani és jószágaiból annyi részt eladni, a mennyivel adóságaitól megszabadulhatott volna, akkor felét vagy bár mennyi részét megrfientette volna jószágainak, míg ellenben úgy tökéletesen elpusztult. Azt hiszem, hogy nem volna szégyen azokra is, a kik Tiszához állottak, miután láthatják ferde tetteit, elállani tőle. Olvassák meg ezen sorokat midőn kedélyük nyugodt s ne dobják félre, ha kezdetben találnak benne olyanokat, melyek eddigi nézeteikkel nem egyeztek meg, hanem olvassák tovább nyugodtan, itt néhány sorokban tükrözve van Tiszának politikai működése, egybevetve az én szerény nézeteimmel, akkor majd befogják azt látni hogy az ő kormányzása, nem hogy segítette volna az államot szomorú helyzetéből kiemelkedni, hanem inkább mindig beljebb sülyeztette. Azt, hogy kétszer olvassák át, azért ajánlottam, mert tudtam, miként járt az egyszeri apa, midőn fia egy szép levélben kérte, hogy küldjön neki pénzt szükségei fedezésére. A levél oly időben érkezett meg, midőn az apa valaminek következtében nagyon fel volt hevülve, elkezdi a levelet bosszusan olvasni, midőn meglátta, hogy fia pénzt kér, szid-

kozódva dobta el a levelet, azért, mert felhevülése közben, az olvasást úgy hangsúlyozta, mint ha fia parancsolna neki. Később, egy pár nap múlva, midőn kedélye egészen lecsillapult, eszébe jutott, hogy fia levelét ismét átolvassa; most, miután nyugottsággal olvassa ugyan azon levelet, egészen másképp értelmezte magának, úgy annyira, hogy most oly megjegyzést tett, hogy igazsága van annak a fiúnak, és miért ne küldenék neki, mikor olyan szépen kér engemet. Mindazok, a kik még most is azon hitben vannak, hogy csak Tisza intézményei boldogítók, olvassák át, ezen javaslatot minél többször a bécsiakkal együtt, reményiem, hogy ha elfogultság nélkül olvassák, be fogják látni azt, hogy azon utón, melyen ők haladtak, az egymás iránti kölcsönös boldogító szeretetet, soha sem lehet elérni, és mint azon atya, ki tévedéseit belátta, úgy ők is belátják, hogy Tisza intézményeitől nincs már mit várnunk, igyekezzenek minél előbb azokhoz csatlakozni, a kik szinte, úgy mint ők, mindnyájan, akár jobb akár baloldaliak a haza boldogítására törekuszenek; de miután belátták, hogy Tisza pártja a hoszadalmas utat választotta, elálottak tőle.

Nem érdekből ragadtam én tollat, a mi ki tetszik abból, hogy midőn a fűsítő megtörtént, csudálkoztam a felett, hogy találkozhatik olyan ember, a ki ehhez nem csatlakozik? Nekem az mindegy, Iftgyen az egyik, vagy másik párt, mert nekem egyikkel sincs különösebb összeköttetésem. a mi valamelyikhez vonzana. Én csak ahhoz tartok, a melyik nézeteim szerint akarja a haza javát előmozdítani.

Ha vissza emlékszem azon időkre, mikor a fináncziális rősz helyzet napról-napra hirdetve volt és a nép közt beszéltetett, Tisza annyira kitüntette magát ez állapot felderítésénél, hogy a nép egyedül ő benne helyezte minden reményét, hogy a bajoktól megszabadulhasson. Nem nyugodott addig, míg Tiszát a legmagasabb helyre nem emelte, hanem mint a fentebbiekből látható, nagyon csalatkozott, mert nem hogy használt volna, de még ártott. Ezeket tudva, ha előbb mint ideje kitelnék, azon kéreéssel találna bennünket meglepni, hogy vissza akar lépni;., engedjük, hadd menjen Debreczenbe; amazt pedig, miután még úgy is járatlan a világba, bocsássuk szélnek!

Nekem ezelőtt még gondolatom sem volt, hogy valaha ezen ügy mellett tollat ragadjak; de miután most naponként látom hazánkat a rősz gazdálkodás által a vég-

enyészet felé sietni, fájó szívemnek nem tudtam másként
gyógyírt szerezni, mintha ezen tervet közzéteszem, meljet,
ha elfogadnak, hiszem, hogy segítve lenne hazánkon.

Isten éltesse hazánkat és királyunkat;

Deutsch Gerson.